

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)
<http://dx.doi.org/10.22067/PG.2024.85506.1257>

پژوهشی

تبیین پیامدهای امنیتی بحران آوارگان سوریه بر کشورهای مقصد در سال‌های ۲۰۲۳-۲۰۱۱

هادی شرفی (دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل واحد بین‌المللی خرمشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، خرمشهر، ایران)

sharafihadi0@gmail.com

فریدون اکبرزاده (استادیار گروه علوم سیاسی واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران. نویسنده مسئول)

fereidunakbarzadeh@gmail.com

حسین کریمی فرد (دانشیار گروه علوم سیاسی واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران)

hkarimifard@yahoo.com

شیوا جلال پور (استادیار گروه علوم سیاسی واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران)

Shiva_jalalpoor@yahoo.com

چکیده

یکی از مهم‌ترین پیامدهای بحران سوریه از سال ۲۰۱۱، بحران آوارگان است. از ابتدای این بحران بیش از شش میلیون نفر از مردم این کشور در بسیاری از کشورها از جمله در کشورهای همسایه سوریه و سایر مناطق دنیا آواره شده‌اند. هدف اصلی در این تحقیق تبیین پیامدهای بحران آوارگان سوریه بر کشورهای میزبان است و این سوال را مطرح کرده است که مهم‌ترین تأثیرات امنیتی بحران آوارگان سوری بر کشورهای مقصد در سال‌های ۲۰۲۳-۲۰۱۱ چیست؟ این تحقیق با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی و در قالب سطوح تحلیل امنیت این موضوع را بررسی کرده است. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که آوارگان سوریه در سطوح سیاسی، نظامی، اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی بر امنیت کشورهای مقصد تأثیرگذار بوده‌اند. مهم‌ترین تأثیرات در سطح سیاسی و نظامی شکل‌دهی به زمینه‌های همکاری بین ترکیه و اروپا، اختلاف بین کشورهای عضو و غیرعضو اتحادیه اروپا، نگرش منفی شهروندان کشورهای پذیرنده نسبت به آوارگان و گسترش تفکرات تروریستی بوده است. مهم‌ترین تأثیرات اقتصادی تحمیل هزینه‌ها، ایجاد چالش بر اقتصاد داخلی کشورها و کاهش شاخص‌های اقتصادی کشورهای مقصد بوده است. مهم‌ترین تأثیرات اجتماعی آوارگان بر کشورهای مقصد دامن زدن به اختلافات فرهنگی - هویتی بوده است. در نهایت در سطح زیست محیطی نیز آوارگان منابع آبی، زیرساختی و افزایش آلودگی‌های محیطی را تحت تأثیر قرار داده‌اند.

واژگان کلیدی: بحران سوریه، آوارگان، امنیت اقتصادی، امنیت زیست محیطی، چالش‌های اقتصادی.

مقدمه

خاورمیانه یکی از مناطق راهبردی و ژئوپلیتیک دنیا محسوب می‌شود که در دو دهه گذشته همواره با درگیری مواجه بوده است. در این بین، تحولات سوریه از سال ۲۰۱۱ یکی از مهم‌ترین بحران‌های این منطقه است. با گذشت بیش از یک دهه از این بحران، خشونت بی‌سابقه توسط گروه‌های تروریستی بسیاری از مردم این کشور را مجبور به مهاجرت به کشورهای دیگر کرده است. ترکیه، لبنان، اردن به همراه کشورهای اروپایی و آفریقایی نمود از مهم‌ترین مقصدهای آوارگان سوری بوده‌اند. طبق آمار کمیساری عالی آوارگان، بحران سوریه تا پایان سال ۲۰۲۰ موجب آوارگی بیش از شش میلیون نفر شد (UNISF, 2022). پراکندگی این حجم از جمعیت انسانی، بحران آوارگان را به یکی از مهم‌ترین ابعاد بحران سوریه تبدیل کرده است.

یکی از مهم‌ترین موضوعات پیرامون آوارگان سوری، پیامدهای امنیتی است که آنها بر کشورهای مقصد بر جای گذاشته‌اند. در ابتدا بحران آوارگان صرفاً مساله‌ای محدود به کشورهای همسایه سوریه در غرب آسیا بود اما پس از مدتی دولت‌های دیگر در سایر مناطق جهان از جمله در اتحادیه اروپا نیز درگیر این مساله شدند. در این چارچوب ابعاد مختلف امنیت نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی در بسیاری از کشورهای مقصد از جمله ترکیه، اردن، لبنان، مصر و حتی کشورهای اروپایی مانند یونان و سوئد تحت تاثیر حضور آوارگان سوری قرار گرفته است. در واقع حجم زیاد آوارگان از این کشور در طی بازه زمانی بیش از ۱۰ سال گذشته باعث شکل‌گیری پیامدهایی از جمله ناامنی، مشکلات فرهنگی و اجتماعی، گسترش زمینه‌های افراط‌گرایی، انواع مشکلات برای محیط زیست این کشورها و افزایش هزینه‌ها برای آنها شده است.

در مورد موضوع آوارگان سوری برخی از آثار منتشر شده است. (Khawaldah & Alzboun, 2022) به بررسی تاثیر آوارگان سوری در اردن پرداخته و مهم‌ترین تاثیر آنها را فشار بر بازار کار، خدمات، زیرساخت مسکن، افزایش جرم، مواد مخدر، فشار بر منابع انرژی و محیط زیست برشمرده است Hoffman and (Makosky, 2021) رویکرد ترکیه، اروپا و ایالات متحده در مورد تشدید موج آوارگان از شمال سوریه را بررسی کرده و معتقد است این بازیگران سعی داشته‌اند با مشوق‌های اقتصادی روند مهاجرت آوارگان از این منطقه را کاهش دهند. (Romina, et al, 2019) مهم‌ترین بازتاب‌های سیاسی مهاجرت‌های بین‌المللی از خاورمیانه به اروپا را قدرت‌گیری احزاب راست، ملی‌گرایی و رشد واگرایی برشمرده‌اند (Secen, 2020) با

بررسی رویکرد دولت ترکیه نسبت به ورود آوارگان سوریه، معتقد است که سطح پایین امنیتی سازی آوارگان در ترکیه نتیجه ایدئولوژی سیاسی اسلام‌گرای حزب حاکم بود که انگیزه همبستگی مذهبی فراملی را ایجاد نموده است. (Sadat Akhavi & Hasani, 2019) عملکرد دولت‌های میزبان در مورد مهاجران سوریه را بررسی کرده‌اند (Khani, 2017) معتقد است که افزایش مهاجران از سوریه به اروپا را نتیجه الزامات سیاسی و خشونت ساختاری داعش می‌داند.

در این چارچوب بحران آوارگان یکی از مهم‌ترین وجوه بحران سوریه است. هدف اصلی در این تحقیق تبیین پیامدهای بحران آوارگان سوریه بر کشورهای مقصد است. دلیل اهمیت این موضوع نیز در این است که اولاً وضعیت آوارگان سوریه در کشورهای میزبان را بررسی می‌کند و در درجه بعدی تاثیرات امنیتی حضور آوارگان را در این کشورها را سطوح مختلف تبیین می‌کند. بدین منظور پس از طرح چارچوب مفهومی ابتدا به کلیت بحران سوریه مورد بررسی قرار گرفته و سپس وضعیت آوارگان سوریه مطالعه شده است. در نهایت نیز پیامدهای امنیتی آوارگان سوریه بر سطوح مختلف امنیت کشورهای مقصد تبیین شده است.

چارچوب مفهومی

امنیت در برداشت عینی به معنای فقدان تهدید در کسب ارزش‌ها و در برداشت ذهنی به معنای فقدان ترس از مورد تهدید قرار گرفتن این ارزش‌ها تعریف می‌شود (Klodzich, 2008). مطالعات امنیت اغلب و به طور ضمنی دولت مورد مطالعه خود را در کانون قرار می‌دهند. از دهه ۱۹۹۰ با افزایش مطالعات پیرامون موضوع امنیت به ویژه از سوی باری بوزان در کتاب «مردم، دولت‌ها و هراس» امنیت از بعد صرفاً نظامی خارج شد. در واقع محوریت دولت در بحث‌های جدید امنیت سبب شد تا دیگر ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی امنیت نیز مورد توجه قرار گیرد (Abdollahkhani, 2010).

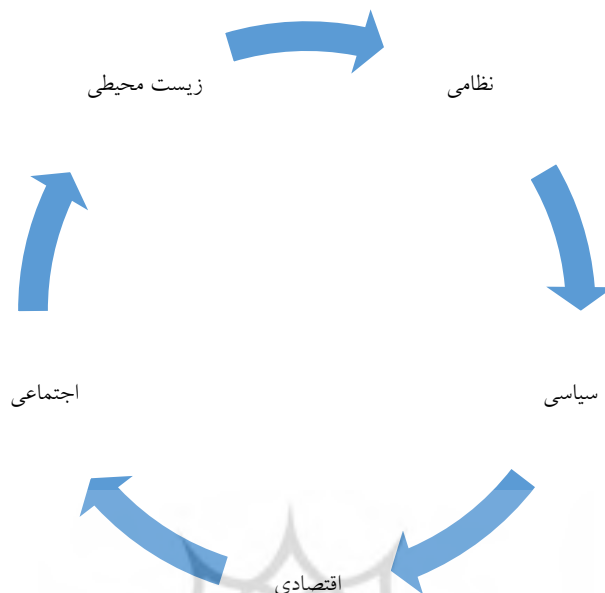
در واقع با سطوح مختلف تحلیل در مورد امنیت روبرو هستیم. سطح تحلیل در واقع منظری است که از آن به واقعیات بیرونی نگاه می‌شود و به ما می‌گوید مشاهده خود را از کجا باید آغاز کنیم و با چه روشی مطالعه کنیم. هر سطح تحلیل درک خاصی از موضوع مطالعاتی به ما می‌دهد. شناختی که در هر سطح به دست می‌آید، ممکن است در همان سطح کامل و جامع باشد اما لزوماً بخشی از واقعیات و اطلاعات موجود درباره موضوع را به ما می‌دهد (Khosravi & Mirmohamadi, 2014: 51-52). بر این اساس باری بوزان در

کتاب مردم، دولت‌ها و هراس امنیت دولت را در پنج سطح نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و محیط زیستی تبیین کرده است.

امنیت نظامی در تعریف امروزی به معنای نبود تهدیدات نظامی خارجی و داخلی علیه ارزش‌های مکتسب مادی و معنوی کشور و عدم احساس ترس از تهدید آن است (Dehghani Firouzabadi, 2017: 22). امنیت نظامی تنها به انگیزه‌های سیاسی دولت‌ها مربوط نیست، بلکه با مسائل ناشی از تاثیر تدابیر نظامی آنها نیز مرتبط است. امنیت سیاسی عبارت است از ثبات سازمانی و ساختاری کشور، نظام حکومتی و ایدئولوژی مشروعیت‌بخش به دولت و نظام حکومتی آن. ناامنی در حوزه امر سیاسی، هم امنیت تک‌تک افراد جامعه را دچار خدشه می‌سازد و هم امنیت کشور (دولت - ملت) را تحت تاثیر قرار می‌دهد (Bozan, 2011: 327).

امنیت اجتماعی واکنش‌های فرد در جوامع و دریافت و ادراک آنها را در بر دارد. امنیت اجتماعی به شکل پدیده‌ای روان‌شناختی و اجتماعی از تجربه‌های مستقیم و غیرمستقیم افراد از اوضاع متفاوت اجتماعی تاثیر می‌پذیرد و انسان‌ها برای دستیابی به زندگی سالم و تداوم روابط اجتماعی به آن نیاز دارند. امنیت اقتصادی سوی دیگر امنیت ملی است که در سطوح فردی، اجتماعی و ملی مورد توجه نظریه‌پردازان است و در تاریخ زندگی اقتصادی بشر همیشه وجود داشته است. امنیت زیست‌محیطی دیگر بعد امنیت ملی است. اولین نشانه تهدید امنیتی زیست‌محیطی، در محدودیت‌های استفاده از منابع است. افزایش مصرف‌گرایی، تمایل نظام‌های سیاسی به سود بیشتر و ارتقاء توان تولید و مصرف جامعه، از دلایل مهم ایجاد تهدید زیست‌محیطی است (Mosalanejad, 2008: 141).

در مجموع در قالب سطوح مختلف، امنیت از شکل سنتی نظامی خارج شده و ابعاد سیاسی، محیط زیستی، اقتصادی و اجتماعی برای آن مطرح شده است. بدین لحاظ گسترش مطالعات امنیتی باعث شد تا سطوح تحلیل مختلف امنیت در درون دولت شکل بگیرد که در پیوند با یکدیگر می‌تواند تبیین موثری ارائه نماید. به عبارت دیگر ارزیابی جامع از تاثیرات یک موضوع بر امنیت دولت‌ها مستلزم بررسی سطوح و ابعاد مختلف تاثیرات بر امنیت است.

بحران سوریه در سال‌های ۲۰۱۱-۲۰۲۲

بحران سوریه از ۲۶ ژانویه ۲۰۱۱ با چند نقاشی دیواری توسط جوانان در جنوب این کشور آغاز شد. اعتراضات مردم درعا که به صورت صنفی و خواستار حقوق اولیه بودند با برخورد خشن پلیس مواجه شد و با نفوذ عناصر حزب اخوان المسلمین در صفوف مردم، دامنه اعتراضات گسترده شده و به استان‌های حمص، جسرالشغور و حما نیز کشیده شد. برای این بحران سه دوره مشخص را می‌توان در نظر گرفت.

الف) فوریه تا آگوست ۲۰۱۱ که مخالفان تلاش کردند با کشاندن مردم به خیابان‌ها، نظام را به چالش بکشند اما به علت مشارکت نکردن طبقه متوسط و ترکیب پیچیده جامعه سوریه شکست خوردند.

ب) بعد از آگوست ۲۰۱۱ تا فوریه ۲۰۱۲ که مخالفان و حامیان خارجی آنها به تاکتیک حمله مسلحانه روی آوردند و تظاهرات مردمی کمرنگ شد.

ج) از مارس ۲۰۱۱ که مخالفان وارد فاز ترور و بمب‌گذاری شدند و به تدریج درگیری‌های مسلحانه بین معارضان و ارتش به مناطق مرزی ولید، بوکمال و رقه گسترش یافت (Ghasemian, 2013: 56-57).

بحران سوریه علاوه بر دلایل داخلی ناشی از موضوعات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی، تحت تاثیر رقابت‌های قدرت‌های منطقه‌ای قرار گرفت. اهمیت راهبردی سوریه در حمایت از محور مقاومت در مقابل اسرائیل و

کشورهای عربی باعث اوج‌گیری جنگ با دخالت خارجی و حمایت از گروه‌های تروریستی شد. به این ترتیب با وجود اقدام دولت در اصلاح قانون اساسی در فوریه ۲۰۱۲، بحران گسترش یافت. با این حال از سال ۲۰۱۲ پیروزی‌های ارتش سوریه در حلب و غوطه شرقی در کنار برگزاری انتخابات مجلس، انتخابات ریاست جمهوری و انتخابات بعدی مجلس در آوریل ۲۰۱۶ روند تحولات را به سود دولت تغییر داد (Nejat, 2017: 69-72).

در سال‌های ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۵ جبهه‌النصره و داعش بر بیشتر نقاط در استان‌های حلب، ادلب، لاذقیه، حماه، رقه و حسکه مسلط بودند. در جولای ۲۰۱۳ تا ابتدای ۲۰۱۵ داعش موفق شد کنترل شهر رقه و مناطقی از حلب، ریف دمشق، دیرالزور، حمص، حماه، حسکه و ادلب را نیز به دست گرفت. اما از پایان ۲۰۱۵ دولت سوریه موفق با بدست گرفتن ابتکار عمل موازنه را به نفع خود تغییر داده و با آزادی حلب و حما تحولات میدانی را بدست بگیرد. در ادامه نیز در قالب سلسله عملیات‌های والفجر که آزادسازی دیرالزور، المیادین و البوکمال در مرز عراق را در پی داشت در نهایت خلافت داعش در سال ۲۰۱۸ سرنگون شد و اکنون تنها بخش‌های محدودی از استان ادلب در اختیار گروه‌های تروریستی قرار دارد.

بحران آوارگان ناشی از بحران سوریه

سوریه بعد از گذشت ۱۲ سال از بحران، با بزرگ‌ترین بحران آوارگان روبرو است و بیش از ۶.۸ میلیون سوری از سال ۲۰۱۱ مجبور به ترک وطن خود شدند و ۶.۹ میلیون نفر دیگر نیز آواره داخلی هستند. بیش از ۲.۶ میلیون کودک آواره سوری در بیش از ۱۳۰ کشور جهان درخواست پناهندگی داده‌اند. طبق آمار کمیساریای آوارگان بیش از ۱۳.۴ میلیون سوری هنوز به کمک‌های بشردوستانه نیاز دارند (UNHCR, 2023). جدول زیر کشورهای میزبان آوارگان سوری در دوره ۲۰۱۱-۲۰۲۲ را نشان می‌دهد.

جدول ۱: کشورهای میزبان آوارگان سوری در دوره ۲۰۱۱-۲۰۲۲

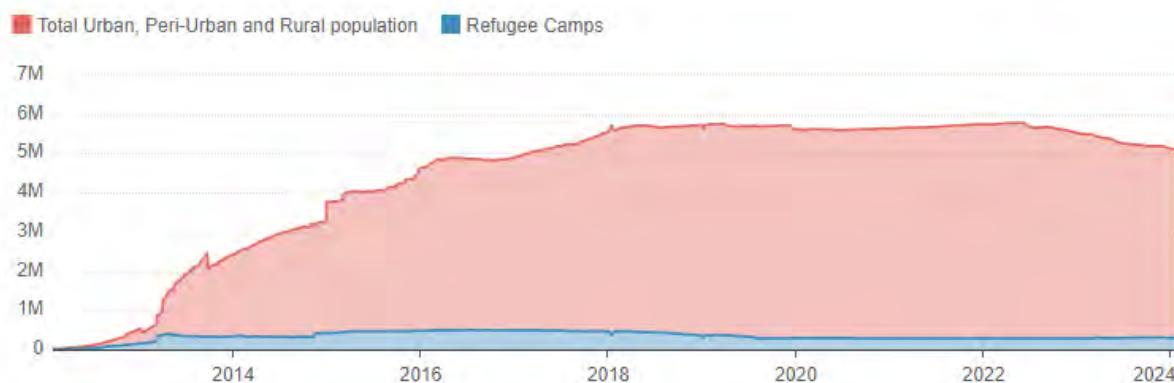
نام کشور	تعداد افراد پناهنده
ترکیه	۳۶۴۸۹۸۳
لبنان	۸۳۱۰۵۳
اردن	۶۷۵۴۳۳

۶۶۴۲۳۸	آلمان
۲۶۲۷۵۶	عراق
۱۴۳۸۰۳	مصر
۱۱۳۲۱۳	سوئد
۹۳۴۸۰	سودان
۶۷۵۸۸	اتریش
۵۳۴۹۶	هلند
۴۱۵۹۴	یونان
۳۹۰۹۱	فرانسه
۲۲۲۲۶	بلغارستان
۲۰۰۸۶	بلژیک
۱۹۴۲۴	دانمارک
۱۵۹۰۱	نروژ
۱۴۹۹۴	اسپانیا
۱۲۱۵۵	بریتانیا و ایرلند شمالی
۱۰۸۶۹	قبرس
۸۸۴۳	ایالات متحده آمریکا
۸۰۳۹	سوئیس
۷۳۴۵	الجزایر
۵۲۵۰	مراکش
۴۸۵۵	ارمنستان
۳۹۷۱	برزیل

منبع: (Statista, 2023)

Trend of Registered Syrian Refugees

CSV JSON

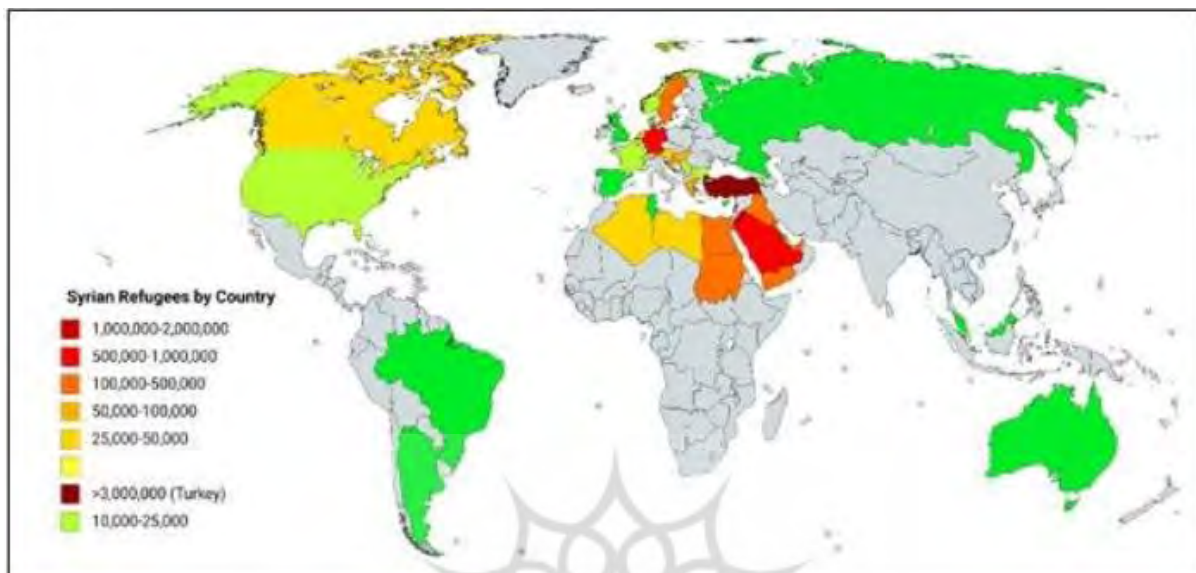
منبع: (UNHCR, 2023)

اکثر آوارگان سوری در کشورهای همسایه مانند ترکیه، لبنان، اردن، عراق و مصر حضور دارند. زندگی اغلب این آوارگان در چادر است و فرصت‌های قانونی اندکی برای کسب درآمد و پرداخت هزینه‌های اقامت، اجاره، خدمات آب و برق و غذا در اختیار دارند (Operational data portal, 2023). در بین کشورهای اروپایی، آلمان میزبان بیشترین جمعیت آوارگان است. در سال ۲۰۱۸ بیش از ۵۸۰۰۰ پناهجو وارد اسپانیا و از آنجا وارد سایر کشورهای اروپا شدند. در طول سال ۲۰۱۸، تقریباً ۳۲ هزار پناهجو توسط کمیساریای عالی آوارگان سازمان ملل برای اسکان مجدد به ۲۰ کشور اروپایی فرستاده شدند. ۴۰ درصد از این افراد زن و کودک بودند. در سال ۲۰۲۱، بیش از ۱۱۴ هزار نفر از سوریه در تلاش برای رسیدن به کشورهای ایتالیا، یونان، اسپانیا، قبرس و مالت روانه شدند که ۳۲۰۰ نفر از آنها جان باختند (USA for UNHCR, 2023).

حدود ۹۰ درصد از آوارگان در کشورهای همسایه سوریه در مناطق روستایی و شهری زندگی می‌کنند و تنها حدود پنج درصد آنها در کمپ‌های آوارگان حضور دارند. بیش از ۷۰ درصد از آوارگان نیز دسترسی محدودی به خدمات اولیه، تحصیل یا شغل برخوردارند و قادر به تامین نیازهای اولیه مانند آب، برق، غذا و دارو نیستند. رکود اقتصادی در کشورهای میزبان، این افراد را در معرض خشونت جنسی، ازدواج زودهنگام و ابتلا به کووید-۱۹ قرار داد (UNHCR, 2022). در سال ۲۰۲۳ یونسف بودجه سازماندهی به نیازهای فوری این آوارگان را ۸۶۷.۳ میلیون دلار اعلام کرد (UNICEF, 2022). با این حال بحران آوارگان در اغلب

مناطق و کشورهایی که حضور دارند به یک بحران تبدیل شده و تأثیرات مختلف بر ابعاد امنیت کشورهای پذیرنده دارد. در تصویر زیر پراکندگی حضور آوارگان در نقاط مختلف دنیا دیده می‌شود.

منبع: (singh, 2019&Vikash)

پیامدهای امنیتی بحران آوارگان سوریه بر کشورهای مقصد

- پیامدهای سیاسی

یکی از مهم‌ترین تأثیرات بحران آوارگان، شکل‌دهی به زمینه‌های همکاری بین کشورهای درگیر است. از جمله با اوج‌گیری بحران آوارگان در اروپا در سال‌های ۲۰۱۱-۲۰۱۶ اتحادیه اروپا و ترکیه در مارس ۲۰۱۶ یک توافق همکاری را امضاء کردند. بر اساس این توافق هویت آوارگان ورودی به یونان و درخواست پناهندگی آنها ثبت شدند. همچنین مقرر شد به ازای هر پناهجوی بازگردانده شده از یونان به ترکیه، یک پناهجوی سوری از ترکیه به اروپا فرستاده شود. ترکیه نظارت بیشتری بر مرزهای آبی خود با یونان، بلغارستان و اتحادیه اروپا اعلام نمود. اتحادیه اروپا ۳ میلیارد یورو برای تحصیل، بهداشت، زیرساخت‌ها و تغذیه آوارگان در اختیار ترکیه قرار داد و در ادامه ۳ میلیارد یورو دیگر نیز برای بهبود وضعیت انسانی آوارگان دریافت کرد (Corrao, 2016).

این توافق مورد استقبال بسیاری از مقام‌های اروپایی قرار گرفت. آنگلا مرکل صدراعظم سابق آلمان آن را نمونه‌ای موفق در جلوگیری از ورود غیرقانونی آوارگان دانست. فاروق قایماقچی معاون وزیر خارجه ترکیه

نیز موافقت این کشور را برای تمدید توافق اعلام کرد. این توافق آوارگان سوری در ایتالیا و یونان را از ۸۶۰ هزار نفر در سال ۲۰۱۵ به ۳۶ هزار نفر کاهش داد. تعداد مهاجران جان باخته در دریای اژه نیز از ۴۴۱ نفر در ۲۰۱۶ به ۱۰۲ نفر در ۲۰۲۰ کاهش یافت. اروپا در سال ۲۰۲۰ بودجه اضافی ۴۸۵ میلیون یورویی را برای ادامه برنامه فوق تا سال ۲۰۲۱ اختصاص داد (Terry, 2021).

ورود آوارگان همچنین چالش‌های نظامی و امنیتی در کشورهای مقصد را نیز افزایش داده است. در سال ۲۰۱۹ لبنان ورود آوارگان را تنها با دریافت ویزا امکان‌پذیر اعلام کرد. اختلاف بین کشورهای عضو و غیرعضو اتحادیه اروپا نیز در مواجهه با آوارگان افزایش یافت. کشورهای غیرعضو انتقادات شدیدی به سیاست مهاجرتی اعضای اتحادیه وارد کردند. برای مثال صربستان تحت فشار شدید اتحادیه برای اعمال سیاست ضد مهاجرتی سخت‌گیرانه قرار گرفت. در نوامبر ۲۰۲۲ کمیسر امور داخلی اتحادیه خواستار افزایش فشار بر تمام کشورهای جنوب بالکان برای توقف ورود مهاجران شد. بحران پناهنده‌گان همچنین بر انسجام اعضای اتحادیه تاثیر منفی داشت. از سال ۲۰۱۵ با افزایش تعداد آوارگان بخش عمده آنها وارد آلمان شدند. اما لهستان و مجارستان حاضر نشدند سهمیه تعیین شده از سوی اتحادیه را بپذیرند. کشورهای غرب و شمال اروپا نیز سایر کشورهای عضو را به تسهیل عملی عبور آوارگان به سایر کشورها متهم کردند (Namdar, Vandai, 2022: 5).

- پیامدهای نظامی

کشورهای پذیرنده آوارگان با چالش‌های امنیتی متنوعی مواجه هستند. که بخشی از آن ناشی از اقدامات علیه آوارگان است. آوارگان در برخی از کشورهای میزبان درگیر مسائلی همچون خشونت، تحقیر و ضرب و شتم آوارگان بوده‌اند. از ابتدای ۲۰۱۵ کمیساریای حقوق بشر سازمان ملل از اتحادیه اروپا خواست تا با مذاکره به این بحران خاتمه دهد و به حمایت از حقوق آوارگان پایبند باشند. هر چند بازداشت و زندانی کردن افراد پناهجو به جرم آوارگی و پناهنده بودن بر اساس قوانین بین‌المللی ممنوع است، اما افزایش آمار آوارگان به کشورهای اروپا باعث شد تا آنها به دلیل ضعف در اتخاذ تدابیر مناسب برای میزبانی آوارگان، اقدام به بازداشت و زندانی کردن آنها کنند (Razi, 2015: 23).

آوارگان نیز پیامدهای امنیتی مختلفی را در کشورهای پذیرنده ایجاد کرده‌اند. در نظرسنجی موسسه پیو^۱ در ۱۰ کشور اروپا در سال ۲۰۱۶، میانگین ۴۳ درصد نشان از نگرش منفی نسبت به مسلمانان داشت. ۱۲ درصد در لهستان و اسپانیا آوارگان را حامیان داعش دانستند. ۲۵ درصد در لهستان و ۳۸ درصد در اسپانیا اظهار کردند که تعدادی از مسلمانان را از حامیان داعش می‌دانند (Wike and et al, 2016: 10-15). چالش دیگر، افزایش جرم و بزه‌کاری در کشورهای پذیرنده بود که باعث شد تا اعضای اتحادیه اروپا در ژوئن ۲۰۱۶ توافق کنند تا یک مرز و بندر جدید را برای تقویت امنیت مرزهای اتحادیه ایجاد کنند. پلیس اروپا نیز مرکزی جدید برای مقابله با قاچاق آوارگان ایجاد کرد (Rahimli, 2015: 35). در لبنان نیز ورود آوارگان به ویژه در حاشیه شهرها، سبب تشدید تفکرات تکفیری و مشکلات امنیتی نظیر سرقت و جرایم شهری را افزایش داد (Ayorlu, 2016: 4).

- پیامدهای اقتصادی

بحران آوارگان با پیامد اقتصادی نیز بر کشورهای مقصد همراه بوده است. کشورهای عضو اتحادیه اروپا در سال‌های ۲۰۲۲-۲۰۱۲ حدود ۱۵ میلیارد دلار به امور آوارگان اختصاص دادند. هزینه تامین نیازهای آوارگان در اروپا ۱۰ برابر بیشتر از کشورهای همسایه سوریه بوده است. این موضوع سبب شد تا آلمان و فرانسه مسئولیت کمک‌های مالی لازم به خانواده‌های آوارگان را بر عهده نگیرند. رشد افراط‌گرایی و به قدرت رسیدن سیاستمداران پوپولیست در اروپا نیز موجب اتخاذ سیاست‌های اقتصادی سخت‌گیرانه شد که نتیجه آن تزلزل در همبستگی و همکاری اقتصادی کشورهای اروپایی در قبال آوارگان بود (Ekhtiari Amiri & et al, 2018: 94-95). طبق یک پژوهش در سال ۲۰۲۱ در دانشگاه مالمو سوئد هزینه آوارگان سوری ابتدا بین ۱٪ و ۱۰٪ تولید ناخالص داخلی این کشور پیش‌بینی شد. اما در سال ۲۰۱۶ تقریباً به ۳.۶ میلیارد یورو رسید که معادل ۰.۴ درصد از تولید ناخالص داخلی این کشور بود (Qi, 2021).

علاوه بر کمک‌های اقتصادی، آوارگان همچنین بیشترین تاثیر را بر اقتصاد کشورهای میزبان دارند. طبق داده‌های مرکز آمار ترکیه در سال ۲۰۱۶، ورود آوارگان سوری اشتغال غیررسمی این کشور را ۲.۳ درصد کاهش داد و بیش از نیمی از کسانی که شغل خود را از دست دادند، از جمعیت نیروی کار خارج شدند. ورود آوارگان همچنین اجاره مسکن در این کشور را نیز بیش از ۵ درصد افزایش داد (Tumen, 2016). اردن

¹. PEW

نیز بعد از پذیرش آوارگان با کسری بودجه، افزایش قیمت در مسکن و اجاره‌بها، لوازم خانگی و ابزار کشاورزی، مواد غذایی، کاهش نیروی کار داخلی و بهداشت عمومی مواجه شد (Szparaga, 2014: 15). بحران آوارگان نرخ بیکاری ۱ در اردن از ۱۲.۵ درصد در سال ۲۰۱۰ به ۱۸.۵ درصد در سال ۲۰۱۷ افزایش داد. درآمد گردشگری نیز در این کشور از ۱۷۰ درصد در سال‌های ۲۰۱۰-۲۰۰۴ به ۲۳ درصد در سال‌های ۲۰۱۱-۲۰۱۷ کاهش یافت (Khawaldah and Alzboun, 2022: 5).

گزارش بانک جهانی در سال ۲۰۱۴ نشان داد که در لبنان تقاضا برای خدمات عمومی همراه با افزایش جمعیت آوارگان افزایش یافته است. این امر مخارج دولت را در سال‌های ۲۰۱۲-۲۰۱۴ به ۱.۱ میلیارد دلار افزایش داد (World Bank, 2014) در اروپا نیز ورود پرشمار آوارگان، قیمت خرید و اجاره مسکن را افزایش داد. افزایش میزان بیکاری، تحمیل بار اضافی بر بودجه عمومی و فشار بر ظرفیت‌های زیرساختی سایر تاثیرات آوارگان بر اقتصادهای اروپایی بوده است (نامدار و ندائی، ۱۴۰۱: ۲).

علی‌رغم این تاثیرات منفی، برخی از متخصصین معتقدند که جمعیت آوارگان با تاثیرات مثبتی نیز بر اقتصاد کشورهای میزبان داشته‌اند. یان گولدن متخصص امور آوارگان در آکسفورد معتقد است: «هزینه برای آوارگان برای دولت‌ها سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت و بلندمدت است. ادغام اقتصادی آوارگان در کوتاه‌مدت محرک‌های اقتصادی‌ای به همراه دارد که رشد اقتصادی آلمان را دودهم درصد بیشتر می‌کند. در درازمدت آلمان یکی از پایین‌ترین نرخ‌های زادوولد را در جهان دارد در نتیجه، پذیرش آوارگان برای تداوم رشد اقتصادی این کشور مفید است. باید به آوارگان توان کار کردن بدهید، مهارت‌هایی را که نیاز دارند به آنها آموزش بدهید، مهارت‌ها، تجارب و مدارک قبلی‌شان را به رسمیت بشناسید و مطمئن شوید که می‌توانند وارد بازار کار بشوند» (Golden, 2016: 1-2).

- پیامدهای اجتماعی

بحران آوارگان چالش‌های اجتماعی را نیز در کشورهای مقصد افزایش داده است. آوارگان یکی از محرک‌های اصلی رشد جریان‌های راست افراطی در اروپا هستند. در فرانسه یک گروه افراطی با نام «نسل هویت طلب» در آوریل ۲۰۱۸ در نواحی مرزی کوه‌های آلپ در فرانسه کنترل مرز با ایتالیا را به دست گرفت و خواستار انسداد این منطقه شد. احزاب راست‌گرا مانند حزب ملی بریتانیا و جبهه ملی در فرانسه یکی از

علل عمده افزایش بیکاری و کاهش دسترسی به آموزش را ورود پرحجم آوارگان می‌دانند (Namdar, Vandaei, 2022: 3).

اختلافات فرهنگی از مهم‌ترین زمینه‌های تاثیرگذاری اجتماعی آوارگان بر کشورهای میزبان است. بیشتر آوارگان سوری در لبنان برآمده از ساختار عشائری هستند که با اجتماع آزاد و شهرنشینی لبنان در تعارض است (Ayorlu, 2016: 2). در اردن ورود پرشمار آوارگان با تاثیرات اجتماعی نظیر افزایش نرخ جرم و مصرف مواد مخدر در میان جوانان، فشار بر خدمات بهداشت و آموزش، تغییر سبک زندگی، تغییر در ساختار جمعیتی، قاچاق مواد مخدر و افزایش تنش بین شهروندان و آوارگان شده است (Khawaldah and Alzboun, 2022: 5). در عین حال، ورود آوارگان با تاثیرات مثبت اجتماعی نیز همراه بوده است. دولت سوئد تصمیم گرفت برای مقابله با پیری جمعیت و خنثی‌سازی هزینه‌های مالی آوارگان، پذیرش کودکان و جوانان سوری را افزایش دهد. این کشور همچنین بسیاری از آوارگان سوری دارای مهارت‌های فنی و تحصیلات دانشگاهی را نیز به کار گرفته است (Qi, 2021).

- تاثیرات زیست محیطی

حضور آوارگان سوری از منظر زیست محیطی نیز امنیت کشورهای مقصد را نیز درگیر کرده است. در لبنان حضور فراگیر آوارگان با افزایش مصرف سوخت افزایش انتشار گازهای گلخانه‌ای را به همراه داشته است (Alola and et al, 2023). یک پژوهش میدانی در سال ۲۰۲۰ در شهر غازی عیتاب ترکیه که میزبان ۳۵۰ هزار پناهجوی سوری است نشان داد که گرم کردن خانه‌ها با زغال سنگ یا پلاستیک کیفیت هوا را کاهش داده است (Crisis and environment, 2020). آلودگی ناشی از زباله و پسماند، مهم‌ترین تهدید زیست محیطی آوارگان است. در جزایر مختلف یونان در نزدیکی سواحل ترکیه مانند Samos, Lesvos و Chia که از نقاط اصلی ورود آوارگان سوری به اروپا بودند با موارد متعددی از آلودگی محیطی مواجه بوده است. مدیریت ضعیف پسماند و سوزاندن کنترل نشده زباله در کمپ‌ها انتقال بیماری، افزایش محیط‌های آبی آلوده و انتشار آلاینده‌ها در هوا را به همراه داشته. همچنین حجم بسیار زیاد پلاستیک و جلیقه‌های نجات که غیرقابل بازیافت هستند تنها تا آوریل ۲۰۱۶ در این مناطق بیش از ۱۶ هزار متر مکعب گزارش شده است (Lyer and Gupta, 2021).

در اردن در سال ۲۰۲۰ میزان تولید زباله جامد آوارگان سوری روزانه ۳۴۰ تن اعلام شد که بار مضاعفی را بر بخش‌های جمع‌آوری زباله در شهرهای اصلی این کشور همچون مفرق، اربید و امان تحمیل کرده است (Khawaldah and Alzboun, 2022: 5). در عین حال از آنجا که بسیاری از آوارگان با نیاز به خدمات بهداشتی وارد این کشور می‌شوند، تولید زباله‌های بیمارستانی و دارویی نیز افزایش یافته است. مدیریت زباله در اردن قبل از بحران سوریه ناکافی اما در حال بهبود بود، اما از سال ۲۰۱۱ حجم زباله‌های پزشکی تولید شده ۱۸۴ درصد و زباله‌های دارویی ۲۵۰ درصد افزایش یافته است. مدیریت ایمن خطرات بهداشتی و زیست محیطی که این اشکال زباله ایجاد می‌کنند یک چالش مهم برای دولت این کشور ایجاد کرده است (Weir, 2016: 3).

در لبنان نیز طبق ارزیابی زیست محیطی سال ۲۰۱۵ مشخص شد که آوارگان سوری تقریباً ۱۵.۷ درصد از کل زباله‌های جامد شهری را در لبنان تولید می‌کنند (Alola, et al, 2023). در ترکیه نیز طبق گزارش سال ۲۰۱۹ کمیساریای عالی آوارگان سازمان ملل، حجم زباله از زمان ورود سوری‌ها به استان‌های غازی عینتب، هاتای و کیلیس ۲۱.۵ درصد افزایش یافته و هزینه ۲۵ میلیون دلاری را برای جمع‌آوری و حمل زباله به نهادهای مربوطه تحمیل کرده است (Crisis & environment, 2020).

نتیجه‌گیری

بحران سوریه از مهم‌ترین مسائلی است که منطقه خاورمیانه از دو دهه گذشته با آن درگیر بوده است. گسترش جنگ از سال ۲۰۱۱ موجب آوارگی بیش از شش میلیون نفر از مردم این کشور شد. پراکندگی جمعیت‌های آواره نشان می‌دهد که آنها بیشتر در کشورهای همسایه سوریه از قبیل ترکیه، اردن، لبنان و بعد از آن در برخی از کشورهای آفریقایی و تعداد زیادی از کشورهای اروپایی پراکنده شده‌اند. وجود این حجم بزرگ جمعیتی در کشورهای مقاصد طی این سال‌ها آنها را با معضلات مختلف امنیتی مواجه کرده است. اگر امنیت دولت را مجموعه‌ای در هم تنیده در نظر بگیریم می‌توان گفت که بحران آوارگان سوریه مجموعه‌ای از تأثیرات نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و محیط زیستی را بر کشورهای مقصد داشته است. از یک طرف به دلیل این که معضل آوارگان بین بسیاری از کشورها مشترک است منجر به شکل‌گیری همکاری‌های بین‌المللی در این زمینه شد که نمونه آن بین ترکیه و اروپا با توافق سال ۲۰۱۶ برای ساماندهی وضعیت

آوارگان است. تعداد زیادی از آوارگان همچنین در سطح سیاسی اختلاف بین کشورهای عضو و غیرعضو اتحادیه اروپا را افزایش داده و طبق نظرسنجی‌ها دیدگاه منفی شهروندان مقصد نسبت به آنها را افزایش داده است. در سطح نظامی برخی از رفتارهای افراطی و تروریستی از سوی برخی جمعیت‌های آواره در کشورهای مقصد نظیر سوئد شکل گرفته است. در طرف دیگر در آن دسته از کشورهای مقصد که میزبان بیشترین تعداد آوارگان مانند ترکیه، لبنان و اردن و برخی اعضای اتحادیه اروپا بودند شاهد هزینه اضافی ناشی از مخارج پناهندگان بودیم به گونه‌ای که بر تورم، هزینه‌ها، میزان بیکاری و سایر شاخص‌های اقتصادی تاثیرگذار بوده است. از منظر اجتماعی با ورود آوارگان سوری فرهنگ و رفتارهای جدیدی در کشورهای مقصد ایجاد و به اختلافات فرهنگی و هویتی در این جوامع دامن زده است. در سطح زیست محیطی دولت‌های مقصد، تعدد آوارگان منجر به آلودگی‌های منابع آبی و آلودگی‌های محیطی از جمله در کشورهای لبنان و ترکیه شده است.

کتابنامه

1. Abdullahkhani, A., (2010). *Theories of Security*. Tehran: Abrar Moaser Publications [In Persian].
2. Ajorlou, H., (2015). Characteristics and effects of Syrian refugees in Lebanon. *International Center for Peace Studies*, accessible at the following link: <https://peace-ipsc.org/fa/>, [In Persian].
3. Alola, A.A., et al, (2023). Refugee population and environmental quality in Sweden and lebenon: is fertility rate chaging the dynamics??. *Journal of social sciences*, 12(243).
4. Bozan, B., (2011). *People, Governments and Fear*. Tehran: Strategic Studies Research Center Publication [In Persian]
5. Corrao, I., (2016). Eu – Turkey statement & action plan. available at: europarl.europa.eu/legislative-train/theme-towards-a-new-policy-on-migration/file-eu-turkey-statement-action-plan.
6. Crisis and environment, (2020). Biggest Challenges of Turkey. available at: <https://crisisandenvironment.com/turkey/>.
7. Dehghani Firouzabadi, J., (2017). *Priciples of International relations*. Tehran: SAMT Publications [In Persian]
8. Ekhtiari Amiri, R., & et al, (2017). Middle Eastern Immigrants and European Security. *International Relations Studies Quarterly*, 11(42) [In Persian].
9. Ghasemian, R., (2012). *Digging into Syrian developments: origins, actors and consequences*. Tehran: Ministry of Science Publishing [In Persian].

10. Golden, I., (2016). Economic Consequences of Refugees on the Host Country Economy. available at: <https://parsi.euronews.com/next/2016/11/01/refugees-in-germany-from-desperation-to-economic-fortune>, [In Persian].
11. Hoffman, M., & Makovsky, A., (2021). Northern Syria Security Dynamics and the Refugee Crisis, available at: <https://www.americanprogress.org/article/northern-syria-security-dynamics-refugee-crisis/>
12. Khaddam, M., (2021). Syrian economy before 2011, available at: <https://npasyria.com/en/60231/>.
13. Khani, H., (2016). The Syrian crisis and the increase of the Muslim diaspora in Europe. *Islamic World Political Research Quarterly*, 7(3), 125-149 [In Persian].
14. Khawaldah, H., & Alzboun, N., (2022). Socio-economic and environmental impacts of Syrian Refugees in Jordan: A Jordanians' perspective. *National Library of Medicine National Center for Biotechnology Information*, 8(8).
15. Khosravi, A., & Mirmohamadi, M., (2014). *An introduction to foreign policy analysis*. Thran: Strategic Studies Research Institute Publication [In Persian].
16. Klodzich, E., (2008). Security and International Relations. (Mahmoud Yazdanfam, Trans.). *Strategic Studies Quarterly*, No 39, [In Persian].
17. Lyer, J., & Gupta, A., (2021). Environmental impact of the refugee crisis in Greece, available at: <https://www.smu-seic.com/post/environmental-impact-of-the-refugee-crisis-in-greece>.
18. Mosalanejad, A., (2007). Investigation of various aspects of environmental security with a critical approach. *Journal of Environment*, 34(46), 98-117 [In Persian].
19. Namdar Vendai, S., (2022). What are the consequences of the influx of migrants and asylum seekers for the European Union. available at the following link: <https://www.mehrnews.com/news/5732255/> [In Persian].
20. Nejat, A., (2016). *Syrian Crisis and Regional Actors*. Tehran: Abrar Moaser Publishing, [In Persian].
21. Operational data portal, (2023). Syria regional refugee response, available at: <https://data.unhcr.org/en/situations/syria>.
22. Qi, H., (2021). The Economic Impact of Syrian Refugees in Sweden, forced displacement & refugee – host community solidarity, available at: https://focus-refugees.eu/wp-content/uploads/focus_report_the_socio_economic_effects_of_syrian_refugees_hq
23. Rahimli, Sh., (2016). Securing migration: the performance of the European Union towards Syrian immigrants. *The National Research Monthly*, 2(24), 118-139 [In Persian].
24. Razi, M.R., (2014). Performance of European Union member states towards asylum seekers. *National Research Monthly*, 1(4), 44-68 [In Persian].
25. Romina, E., & et al, (2019). Political Reflections of International Migrations from the Middle East to Europe. *Geopolitics Quarterly*, 16(3), 68-83 [In Persian].

26. Sadat Akhavi, A., Hosni, S., (2018). The situation of Syrian immigrants from the perspective of international law and the performance of host governments. *Public Law Studies Quarterly*, 49(4), 104-130 [In Persian].
27. Secen, S., (2020). Explaining the Politics of Security: Syrian Refugees in Turkey and Lebanon. *Journal of Global Security Studies*, 6(3), 12-35.
28. Statista, (2023). Ranking of the largest Syrian refugee-hosting countries in 2022, available at: <https://www.statista.com/statistics/740233/major-syrian-refugee-hosting-countries-worldwide/>.
29. Szparaga, A., (2014). The Effect of the Syrian Crisis on Jordanian Internal Security. Independent study project collection, fall.
30. Terry, K., (2021). The EU-Turkey Deal, Five Years On: A Frayed and Controversial but Enduring Blueprint. Migration Policy Institute, april 8.
31. UNHCR, (2022). Syria Refugee Crisis Explained, July 8, available at: <https://www.unrefugees.org/news/syria-refugee-crisis-explained>.
32. UNICEF, (2023). Syrian Refugees Appeal, Humanitarian Action for Children, available at: <https://www.unicef.org/appeals/syrian-refugees>.
33. USA for UNHCR, (2023). about the refugee crisis in Europe, available at: <https://www.unrefugees.org/emergencies/refugee-crisis-in-europe/>.
34. Vikash, K., & Singh, R., (2019). Geopolitics of Syrian civil war and changing map of middle east. *International Journal of Social Science and Humanities Research*, 7(2), 125-147.
35. Weir, Doug, (2016). Jordan grapples with the environmental consequences of its refugee crisis, available at: <https://ceobs.org/jordan-grapples-with-the-environmental-consequences-of-its-refugee-crisis/>.
36. Wike, R., et al, (2016). Europeans Fear Wave of Refugees Will Mean More Terrorism, Fewer Jobs Sharp ideological divides across EU on views about minorities, diversity and national identity, Pew Researcher Center, July 11.
37. World Bank, (2014). Syrian Crisis Casts a Long Shadow over Refugees and Neighboring Countries, available at: <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2014/01/22/syrian-crisis-casts-a-long-shadow-over-refugees-and-neighboring-countries>.